

تبیین عوامل مؤثر بر رعایت اخلاق شهروندی

طیبه نیک‌ورز*، فاطمه افراسیابی

گروه علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

(تاریخ دریافت: 96/9/23، تاریخ پذیرش: 96/11/28)

چکیده

زمینه: انتظار از تحقق و توسعه اخلاق شهروندی در تمام کنشگران شهرنشین، پدیده‌ای است که امروزه در بررسی‌های اجتماعی و شهری بدان توجه می‌شود، از این رو هدف پژوهش حاضر، تبیین عوامل مؤثر بر رعایت اخلاق شهروندی می‌باشد.
روش: روش پژوهش توصیفی - همبستگی است که به صورت مقطعی و میدانی انجام گرفت جامعه آماری آن را افراد سرپرست خانوار و غیر سرپرست خانوار شهر اهواز به تعداد 1112021 تشکیل می‌دهند. که با استفاده از فرمول کوکران 390 نفر به شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. به منظور گردآوری داده از پرسشنامه محقق ساخته در 6 مولفه و 36 گویه استفاده شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش از ضریب همبستگی و تحلیل عاملی تاییدی و معادلات ساختاری و نرم افزار SPSS21 و PLS استفاده شد.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان داد که تصور فرد از احساس تکلیف شهروندی، نظارت وجدان جمعی بر عملکرد فرد، همنوایی با سایر شهروندان، حس شهروندی، احساس تکلیف و اهمیت شهروندی با رعایت اخلاق شهروندی ارتباط مثبت و معنادار دارد. **نتیجه‌گیری:** با توجه به نتایج به دست آمده می‌توان بیان داشت که چنانچه ذهنیت شهروندان و فرهنگ سازی آنها بر مبنای اخلاق صورت گیرد می‌توان انتظار داشت که اخلاق شهروندی به خوبی رعایت شود و همگی بر تکلیف و وظیفه خود آگاه شده و بر مبنای آن عملکرد متناسبی خواهند داشت.

کلید واژگان: اخلاق، شهروندی، تکلیف، تصور، وجدان جمعی

سر آغاز

امروزه لازمه حل مسائل شهری، بحران‌های شهرنشینی و اصلاح رفتار شهروندان، وجود یک فرهنگ مناسب شهروندی و شهرنشینی است، که این مقولات جزء پایه‌های اساسی و داوم شهری می‌باشند و همه اجزای یک زندگی شهری باید با در نظر گرفتن نقش فرهنگ در مناسبات اجتماعی شهر، تأسیسات شهری، نظام حمل و نقل، کالبد شهر و کاربردهای شهری سعی کنند، تعادل لازم را به وجود آورند. با توجه به رشد و توسعه علمی، فنی، اقتصادی و... جوامع جدید، و گسترش شهرها و تبدیل روستاها به فضای شهری، ارزش‌ها و هنجارهای مدنی و اخلاقی شهروندان در قالب اخلاق شهروندی شکل گرفته است. هر چند شهروندان در شهرها از حق و حقوقی برخوردارند، اما در قبال شهرداری وظایف و مسئولیتی نیز دارند که باید آن‌را ادا نمایند (1) آگاهی شهروندان موجب رسیدن ایشان به حقی است که جامعه برای آنها در نظر

می‌گیرد (2)، و این آگاهی دارای جنبه‌های مختلفی از قبیل آگاهی اجتماعی، آگاهی فرهنگی و ... است (3). آگاهی شهروندی، به معنای شناخت شهروندان از وظایف حکومت و شهرداری در قبال شهروندان، و تلاش برای تحقق حقوق و اجرای تکالیف شان است (4). آگاهی از حقوق شهروندی موجب می‌شود که مشارکت شهروندان در امور شهری از مراتب پایداری، استمرار، و مسئولیت پذیری بیش تری برخوردار گشته و مثرتر گردد (5). شناخت امکانات موجود در سطح شهر برای رفاه شهروندان، آشنایی با وظایف، اهداف و مأموریت‌های شهرداری و نیز آشنایی با وظایف هر یک از واحدهای زیر مجموعه این نهاد و سازوکارهای استیفای حقوق در آنها شهروندان را در بهره‌برداری بهتر از فرصت‌ها و موقعیت‌های رفاه و پیشرفت، یاری خواهد کرد (6). آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی زمینه انجام وظایف دوجانبه را فراهم می‌کند (7). انتظار از تحقق و توسعه اخلاق شهروندی در تمام کنشگران شهرنشین، پدیده‌ای است که امروزه در بررسی‌های اجتماعی و شهری

* نویسنده مسؤؤل؛ نشانی الکترونیکی: t.nikvarz@pnu.ac.ir

التزام به آن را برای او نه تنها آسان بلکه لذت بخش می‌نماید (16). ضرورت توجه به اخلاق شهروندی، ضمن لزوم مضاعف در سطوح کارگزار و تصمیم ساز، منحصر به بخش خاص یا قشر بخصوصی در جامعه نیست (17)، بلکه بازسازی، اصلاح و تکمیل اخلاق امری است که همه زوایای زندگی شهروندان و ساختار جامعه را در برمی‌گیرد (18).

به نظر می‌رسد شهرهای بزرگ در جوامع جدید، به طور جدی با مشکلات اخلاقی و شهروندی روبرو هستند. و هنوز با وجود توسعه یافتگی در حوزه‌های مختلف ساختارهای اجتماعی، مسأله اخلاق در آنها مورد غفلت قرار گرفته است و رشد و توسعه آموزون شهری، به صورت یک معضل جدی در برنامه‌ریزی و مدیریت شهری خود را نشان می‌دهد (19). بنابراین مطالعه عوامل تأثیرگذار در ارتقای سطح اخلاق شهروندی در شهرهای نوین و تهیه راه‌حلهای عملی و اخلاقی در شهر اولویت و ضرورت انجام پژوهش حاضر را تبیین می‌نماید. در نتیجه، مطالعه این موضوع، زمینه را برای مقابله با هنجارهای اجتماعی ناشی از مشکلات اخلاقی را فراهم می‌کند همچنین سیاستگذاری‌های اجتماعی در شهر برای رفع ناهنجاری‌های اجتماعی ناشی از مشکلات اخلاقی و راه‌های ارتقای سطح فرهنگ و اخلاق اجتماعی شهر نشینان را برای پرورش شهروندان مفید و شایسته هموار می‌سازد.

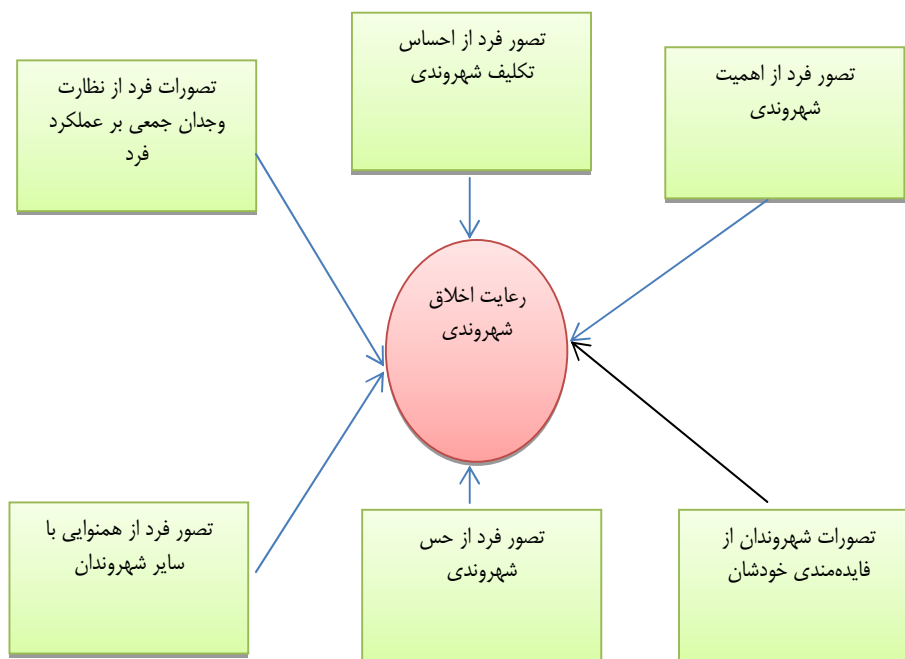
روش

روش پژوهش حاضر توصیفی - همبستگی است که به صورت مقطعی و میدانی انجام گرفت. جامعه آماری آن را افراد سرپرست خانوار و غیر سرپرست خانوار شهر اهواز به تعداد 1112021 تشکیل می‌دهند. که با استفاده از فرمول کوکران 390 نفر به شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. از تعداد 390 نفر پاسخ دهنده، 61 درصد (238 نفر)، مرد و 39 درصد (152 نفر) زن هستند و 20 درصد مجرد (78 نفر) و 80 درصد (312 نفر) متاهل بودند. به منظور گردآوری داده از پرسشنامه محقق ساخته در 6 مولفه و 36 گویه استفاده شد که روایی آن توسط اساتید جامعه شناسی تأیید و پایایی آن با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ (0/89) در حد مطلوب به دست آمد. برای تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش از آمار توصیفی و آمار استنباطی (آزمون کولموگراف اسمیرنوف، ضریب همبستگی و تحلیل عاملی تأییدی، معادلات ساختاری) و نرم افزار SPSS21 و PLS استفاده شد.

یافته‌ها

در این قسمت با بیان فرضیات تحقیق و استفاده از نتایج آزمون مدل ساختاری در پی آزمون فرضیات تحقیق و تحلیل نتایج حاصل هستیم. یادآوری می‌شود که:

بدان توجه می‌شود، فرض بر آن است که هنجارها و قواعد اخلاق شهروندی در ارتباط مستقیم با نیازها و ضرورت‌های توسعه اجتماعی شهری قرار دارند، چرا که زندگی شهری نیازمند قوانین، ارتباطات و تعاملات خاص خود است و هر گونه وقفه کوتاهی و نادیده گرفتن قوانین و آداب شهرنشینی و رعایت نکردن حقوق دیگران، تنش‌ها، خشونت‌ها و نامالایمات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بسیاری را دامن خواهد زد. قوانین مربوط به شهرنشینی امروزه در قالب شهروند تداوی می‌شود، اما باید دانست که تنها استقرار فیزیکی در شهر معادل واژه شهروند نیست، بلکه شهروند باید در مدیریت بهینه شهر ایفای نقش کند؛ چرا که شهروندی بستر اجتماعی مناسبی را برای فعالیت فرد مهیا می‌کند تا او بتواند همه چیز را در خدمت پیشرفت خود به سوی تعالی به دست گیرد (8). محققان شهروندی را مجموعه‌ای از هنجارها، ارزش‌ها و کردارهایی تعریف می‌کنند که به منظور حل مسائل کنش جمعی بوجود آمده و حقوق و تعهدات افراد نسبت به همدیگر را در صورت تمایل به رفع و رجوع چنین مسائلی، به رسمیت می‌شناسد (9). از نظر محققان به جای تعریف شهروندی در درون چارچوبی ایستا از حقوق و تعهدات، باید آنرا به مثابه یک «فرایند» مفهوم سازی نمود. شهروندی به واسطه باز توزیع برخی از منابع، هم فرایندی ادخالی است و از سوی دیگر به واسطه ساختن هویت‌ها بر اساس انسجام مشترک یا تخیلی (تصوری) نوعی فرایند مستثنی کننده و محروم ساز نیز می‌باشد. استحقاق (حق) شهروندی معیاری برای توزیع منابع کمیاب بدست می‌دهد و در عین حال هویت‌های نیرومندی را ایجاد می‌کند که نه تنها حقوقی هستند بلکه نوعاً شامل مفروضاتی در خصوص قومیت، مذهب و جنسیت می‌باشند (10). شهروندی مجموعه‌ای از فرایندهای تخصیص استحقاق‌ها، تعهدات و مصونیت‌های درون یک اجتماع سیاسی است. بنابراین می‌توان گفت کارکرد اصلی شهروندی، اداره جامعه مبتنی بر رعایت حقوق دیگران و تعهد به انجام وظایف به منظور حفظ نهادهایی است که این حقوق را برقرار و پایدار نگه می‌دارند. پایبندی به اخلاق و سلوک شهروندی، در واقع نوعی تمرین دموکراسی است که در فرهنگ شهروندی باید به آن اهمیت بسیار داده شود (11). این تمرین مشارکتی و مردم سالارانه با اطرافیان و اعضای نهادهای مدنی و انجمن‌های داوطلبانه و ... شکل می‌گیرد. تا زمانی که افراد در نهادهای مدنی و انجمن‌های داوطلبانه به عضویت در نیایند و مشارکت نداشته باشند، فرهنگ شهروندی شکل نمی‌گیرد (12). محققان در پژوهش‌های مختلفی دریافته‌اند که نوع تصور از شهرنشینی و هم‌نوایی با سایر شهروندان (6)، مشارکت جویی و اعتماد بین شخصی (9)، متغیرهای خانواده و باورهای دینی (13)، طبقه اجتماعی (14) بر اخلاق شهروندی تأثیرگذار است. وقتی از برخورداری اخلاق شهروندی سخن به میان می‌آید، منظور جنبه‌ها و صفات مثبت و ارزشی شهروند است که در وجود فرد صورت ملکه پیدا کرده و فرد را به انجام وظایف شهروندی وادار می‌کند (15). شهروند در چنین حالتی از روی ترس، خود را ملزم به پیروی از قانون نمی‌کند، بلکه راستی، امانت‌داری و پایبندی به ارزش‌های اخلاقی است که او را ملزم می‌سازد و پذیرش قوانین و

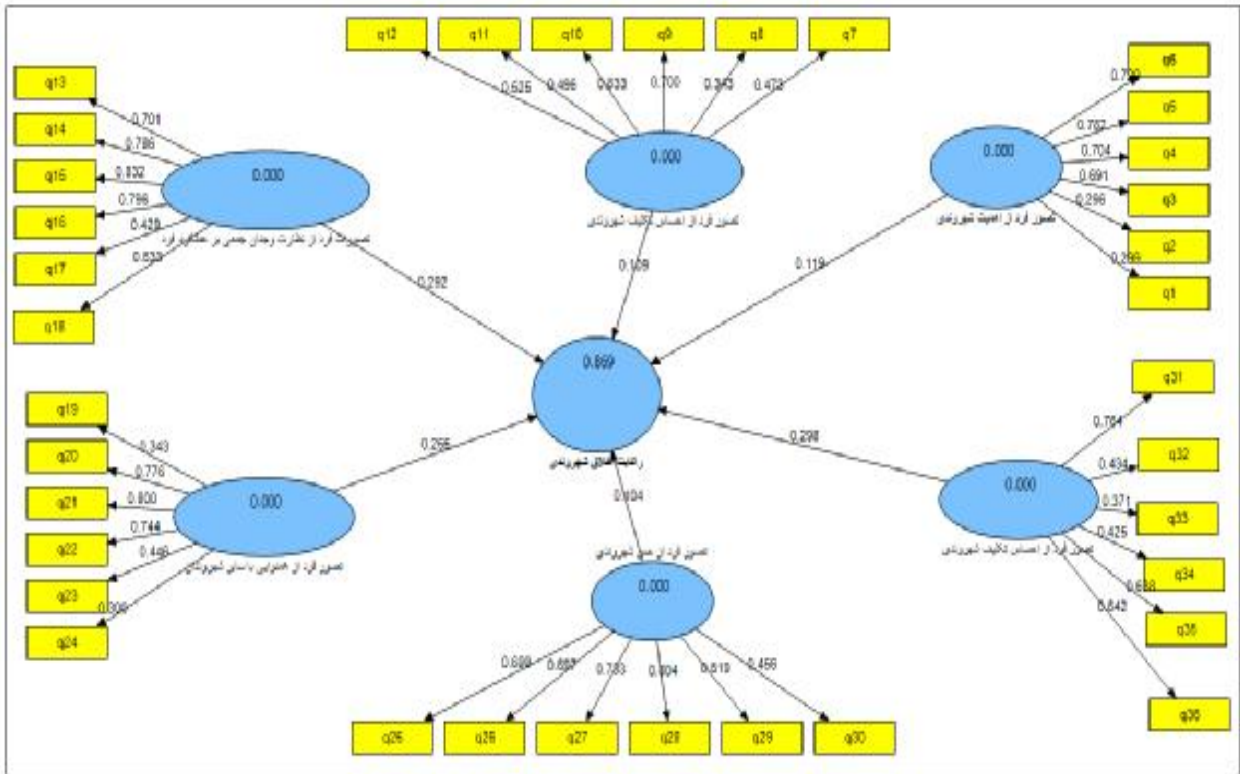

نگاره 1. مدل مفهومی پژوهش

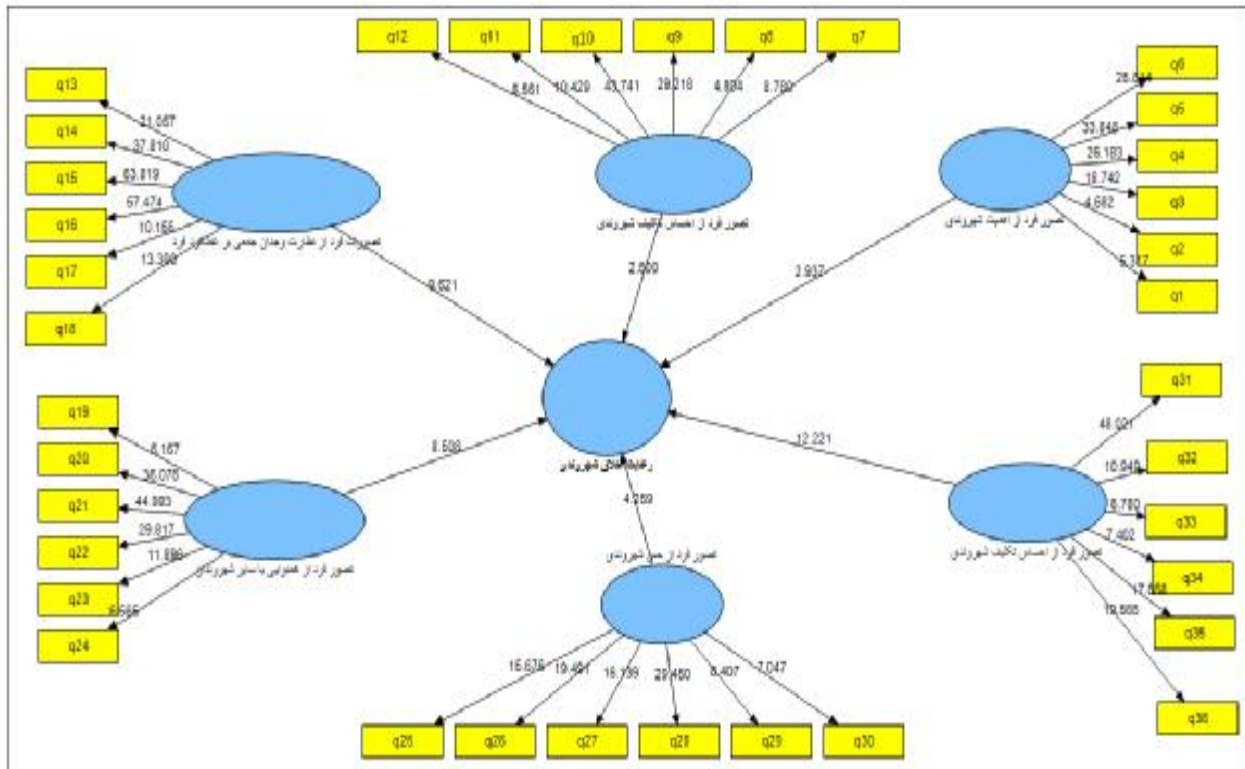
- باشد یعنی ارتباط منفی دارد ولی، معنادار است. لذا داده‌های بدست آمده از نگاره های (2) و (3) نشان دهنده تحلیل فرضیه‌های تحقیق می‌باشد. و می‌توان عنوان کرد که: تصور فرد از احساس تکلیف شهروندی با رعایت اخلاق شهروندی با ضریب مسیر $0/109$ و مقدار T $2/50$ ، ارتباط مثبت و معناداری دارد. تصورات فرد از نظارت وجدان جمعی بر عملکرد فرد با رعایت اخلاق شهروندی با ضریب مسیر $0/29$ و مقدار $9/62T$ ، ارتباط مثبت و معنادار دارد. تصور فرد از همنوایی با سایر شهروندان با رعایت اخلاق شهروندی با ضریب مسیر $0/25$ و مقدار $8/50 T$ ارتباط مثبت و معنادار دارد. تصور فرد از حس شهروندی با رعایت اخلاق شهروندی با ضریب مسیر $0/40$ و مقدار $4/25 T$ ارتباط مثبت و معنادار دارد. تصورات شهروندان از فایده‌مندی خودشان با رعایت اخلاق شهروندی با ضریب مسیر $0/29$ و مقدار $12/22 T$ ارتباط مثبت و معنادار دارد. تصور فرد از اهمیت شهروندی بر رعایت اخلاق شهروندی با ضریب مسیر $0/11$ و مقدار $2/93 T$ تاثیر مثبت و معنادار دارد. بنابراین کلیه فرضیه های پژوهش مورد تایید واقع می‌گردد.

$a = 0/05$	$a/2 = 0/025$	$z_{a/2} = 1/96$
$a = 0/01$	$a/2 = 0/005$	$z_{a/2} = 2/57$
$a = 0/001$	$a/2 = 0/0005$	$z_{a/2} = 3/32$

برای تحلیل و سنجش مدل این تحقیق از تحلیل داده‌ها به‌وسیله مدل معادلات ساختاری استفاده شده است. مدل‌یابی معادلات ساختاری، مدلی آماری برای بررسی روابط خطی بین متغیرهای مکنون (مشاهده نشده) و متغیرهای آشکار (مشاهده شده) است. به عبارت دیگر، مدل‌یابی معادلات ساختاری تکنیک آماری قدرت‌مندی است که مدل اندازه‌گیری (تحلیل عاملی تأییدی) و مدل ساختاری (رگرسیون یا تحلیل مسیر) را با یک آزمون آماری همزمان ترکیب می‌کند. از طریق این فنون پژوهشگران می‌توانند ساختارهای فرضی (مدل‌ها) را رد یا انطباق آنها را با داده‌ها تأیید کنند. نرم افزار مورد استفاده در این تحقیق برای این تحلیل SMART-PLS می‌باشد. در نرم افزار SMART-PLS ارزش T ، معنی دار بودن ارتباط متغیرها را بر هم نشان می‌دهد. اگر مقدار T بیشتر از $1/96$ باشد یعنی، ارتباط مثبت وجود دارد و معنی دار است. اگر بین $+1/96$ تا $-1/96$ باشد ا معناداری وجود ندارد و اگر کوچکتر از $1/96$

نگاره 2. ضریب مسیر رابطه بین متغیرها

نگاره 3. مقدار T محاسبه شده

جدول 1. نتایج مدل ساختاری فرضیه‌ها

نتیجه بررسی	T	Z α/2	α	β	مسیر فرضیه
تایید	2/50	1/96	0/05	0/109	تصور فرد از احساس تکلیف شهروندی <---
تایید	9/62	1/96	0/05	0/29	تصورات فرد از نظارت وجدان جمعی بر عملکرد فرد <---
تایید	8/50	1/96	0/05	0/25	تصور فرد از همنوایی با سایر شهروندان <---
تایید	4/25	1/96	0/05	0/40	تصور فرد از حس شهروندی <---
تایید	12/22	1/96	0/05	0/29	تصورات شهروندان از فایده‌مندی خودشان <---
تایید	2/93	1/96	0/05	0/11	تصور فرد از اهمیت شهروندی <---

شاخص GOF این مدل، 0/54 به دست آمده است که از مطلوبیت کلی مدل حکایت دارد.

بحث

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که تصور فرد از احساس تکلیف شهروندی با رعایت اخلاق شهروندی ارتباط معناداری دارد از این رو می‌توان گفت که آگاهی شهروندان موجب رسیدن ایشان به حقی است که جامعه برای آن‌ها در نظر می‌گیرد. و این آگاهی دارای جنبه‌های مختلفی از قبیل آگاهی اجتماعی، آگاهی فرهنگی و ... است. آگاهی شهروندی، به معنای شناخت شهروندان از وظایف حکومت و شهرداری در قبال شهروندان، و تلاش برای تحقق حقوق و اجرای تکالیف شان است. آگاهی از حقوق شهروندی موجب می‌شود که مشارکت شهروندان در امور شهری از مراتب پایداری، استمرار، و مسئولیت پذیری بیش تری برخوردار گشته و مثر ثمرتر گردد. شناخت امکانات موجود در سطح شهر برای رفاه شهروندان، آشنایی با وظایف، اهداف و مأموریت‌های شهرداری و نیز آشنایی با وظایف هر یک از واحدهای زیر مجموعه این نهاد و سازوکارهای استیفای حقوق در آن‌ها شهروندان را در بهره برداری بهتر از فرصت‌ها و موقعیت‌های رفاه و پیشرفت، یاری خواهد کرد. آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی زمینه انجام وظایف دوجانبه را فراهم می‌کند. هر چند که برخی محققان در پژوهش خود نشان دادند که اخلاق شهروندی برحسب متغیرهای جمعیت شناختی جنسیت، تاهل، سن، تحصیلات و نوع شغل متفاوت نیست و بین پایگاه اجتماعی و اخلاق شهروندی رابطه وجود ندارد (13) اما باید گفت که شهروندی علاوه بر منابع، نیازمند بستری مناسب است که در آن جامعه مدنی قدرتمند، حضور مردم در عرصه‌های عمومی فعال و به تبع آن‌ها تمام ارکان جامعه در سرنوشت خویش سهیم هستند. وجود و فعالیت تشکلهای و نهادهای اجتماعی میانی زمینه لازم را برای رشد آگاهی از حقوق و به ویژه وظایف شهروندی فراهم می‌سازد. از این رو، اصلاح جامعه باید با بهبود فرصت‌ها برای افراد جهت آگاهی و عمل به حقوق و مسئولیت‌ها

محاسبه شاخص نیکویی برازش مدل در حداقل مجذورات جزئی

در مدل سازی معادلات ساختاری به کمک روش PIs بر خلاف روش کواریانس محور شاخصی برای سنجش کلی مدل وجود ندارد. ولی شاخصی به نام نیکویی برازش (GOF) توسط تننهاوس و همکاران (2005) پیشنهاد شد. این شاخص هر دو مدل اندازه گیری و ساختاری را مدنظر قرار می‌دهد و به عنوان معیاری برای سنجش عملکرد کلی مدل به کار می‌رود. حدود این شاخص بین صفر و یک قرار بوده و وتزلس و همکاران سه مقدار 0/001، 0/25 و 0/36 را به ترتیب به عنوان مقادیر ضعیف، متوسط و قوی برای GOF معرفی نمودند. این شاخص به صورت میانگین R^2 و متوسط شاخص مقادیر اشتراکی به صورت دستی محاسبه می‌شود:

$$GOF = \sqrt{\text{average (Comunalitie)} * R^2}$$

این شاخص مجذور ضرب دو مقدار متوسط مقادیر اشتراکی (Comunalitie) و متوسط ضریب تعیین (average R Square) است.

جدول 2. مقادیر اشتراکی

متغیر	مقادیر اشتراکی	ضریب تعیین
تصور فرد از اهمیت شهروندی	0/341261	0/869
تصور فرد از احساس تکلیف شهروندی	0/318374	*0/869=0/54 √039
تصورات فرد از نظارت وجدان جمعی بر عملکرد فرد	0/382290	
تصور فرد از همنوایی با سایر شهروندان	0/439116	
تصور فرد از حس شهروندی	0/3668530	GOF =0/4
تصورات شهروندان از فایده‌مندی خودشان	0/484073	
رعایت اخلاق شهروندی	0/423654	
میانگین	0/39	

شهری مربوط و اهداف آن در ارتباط با انتظارات اعضای جوامع و ملت‌های خاص فهمیده می‌شود؛ زیرا آنها دانش‌ها و طرز تلقی‌ها، ارزش‌ها و مهارت‌های همراه با مشارکت در زندگی جمعی یا مدنی را انتقال می‌دهند. اگر چه برخی ایجاد آماده‌سازی شهروندی را وظیفه گروه‌های سیاسی - اجتماعی می‌دانند، ولی گرایش‌های شهروندی، منوط به تربیت شهروندی و مقررات صریح جوامع جهت تلقین ارزش‌های شهروندی و قانونگرایی است. تصور فرد از حس شهروندی و اهمیت شهروندی نیز ارتباط معناداری با رعایت اخلاق شهروندی نشان داد در تبیین نتایج حاصل می‌توان گفت که اخلاق یک ضرورت برای جامعه می‌باشد به ویژه توجه به اخلاق شهروندی که یک امر حیاتی برای حفظ کیان جامعه خواهد بود. اخلاق شهروندی که مجموعه‌ای از مبانی، معیارها، بایدها و هنجارهایی است که بر رفتار و مناسبات اجتماعی شهروندان حاکم است می‌تواند زمینه مشارکت شهروندان به ویژه جوانان را در رعایت حقوق فردی و اجتماعی و احساس مسئولیت در پیروی از قوانین حاکم بر جامعه فراهم نماید. در برخی پژوهش‌ها محققان بر تأثیر باورهای دینی بر رعایت اخلاق شهروندی تأکید داشته‌اند (21). لذا می‌توان گفت که فرهنگ شهروندی حاصل تجربه مستقیم و روزمره و خودانگیخته افراد نیست بلکه محصول مستقیم آموزش و فرهنگ سازی است. چنین آموزه‌هایی واجد فضایل و اخلاق مدنی و جمعی است و مستلزم کسب مهارت‌های لازم برای مشارکت در عرصه‌های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و دینی است. فلسفه بنیادین این آموزش‌ها این باور است که برای تغییر رفتارها باید از آگاهی‌ها و نگرش‌های افراد شروع نمود. در این خصوص می‌توان دوره‌های آموزش شهروندی را با همکاری شهرداری و سایر دستگاه‌های ذیربط در اهواز اجرا نمود و از طریق توزیع کتابچه‌ها و بروشورها و بیلبرودهای شهری می‌توان به اشاعه فرهنگ شهروندی کمک نمود.

نتایج پژوهش همچنین نشان داد که تصورات شهروندان از فایده‌مندی خودشان با رعایت اخلاق شهروندی ارتباط معناداری و مثبتی دارد با عنایت به پیش شرط‌های ضروری برای تحقق شهروندی، نبایستی این پدیده را محصول نیروهای خارج از فرد دانست، بلکه به موازات ایجاد بسترهای اجتماعی و اختصاص منابع و امکانات، باید شرایط و خصایص کنشگران را نیز در نظر گرفت. درحقیقت، دستیابی به اهدافی چون توسعه اجتماعی در گرو تعامل فرد و جامعه است. اگر چه محدودیت‌ها و شرایط نامناسب جوامع، تنگناهایی را برای آگاهی و کنش افراد به وجود می‌آورند، اما درکنار بستر سازی‌های لازم، افراد آگاه و مسئول نیز می‌توانند در هرزمینه‌ای تأثیر گذار باشند. ساختارها آنان را محدود کرده، اما امکان انتخاب و عمل را از آنان نمی‌گیرد. نتایج حاصل با نتایج پژوهش سایر محققان همسو می‌باشد (19). پس می‌توان نتیجه گرفت برای رسیدن به توسعه نبایستی فقط جامعه را برای شهروندان تغییر داد، بلکه باید جامعه را «با» و «به همراه» شهروندان تغییر دهیم. بنابراین، گرایش‌های شهروندی تا حد زیادی وابسته به کشوری خاص و جامعه‌ای ویژه است. قلمرو فعالیت‌های اجتماعی منحصر به فرد است اما از فعالیت‌هایی که در قلمروهای سیاسی و اقتصادی انجام می‌شود، منفک

همراه شود، زیرا در عمل و کسب تجربه بسیاری از تضادها و تنش‌ها حل و زمینه برای پیوند افراد به یکدیگر و انسجام اجتماعی ایجاد می‌شود.

نتایج پژوهش نشان داد که تصورات فرد از نظارت وجدان جمعی بر عملکرد فرد با رعایت اخلاق شهروندی ارتباط معناداری دارد از این رو می‌توان گفت که شهروندی عضوی از جامعه بزرگ تر است، و عضویت او به عنوان فردی ذی نفع و ذی علاقه در امور جامعه به رسمیت شناخته شده است، لذا او دارای صدایی به ارزش صدای دیگر اعضای جامعه است که به او اجازه می‌دهد که هم طراز با دیگر اعضا از حقوق برخوردار شود و تعهداتی را به عهده بگیرد. برای تحقق شهروندی، نگرش‌ها و ایستارهای مناسب ضروری است. شهروندی محصول جامعه‌ای است که در آن هویت افراد نه براساس شبکه‌های قومی، قبیله‌ای و طایفه‌ای، بلکه بر محور ارزش‌ها و معیارهای عام تعیین شود. این نگرش به معنای رفع تفاوت‌ها نبوده، بلکه شناخت و حمایت از تنوع‌ها با توجه به حقوق همه افراد و بدون محوریت هویت‌های خاص مدنظر قرار می‌گیرد. افزون برآن، شهروندی در جامعه‌ای به منصفه ظهور می‌رسد که افراد نگرش مثبت به مشارکت داشته باشند، زیرا دموکراسی بر مبنای مشارکت ساخته و با معیار مشارکت ارزیابی می‌شود. درکنار این رویکردها، ارزیابی‌ها و اولویت‌ها بایستی به سمت مسائل و اهداف جمعی میل کند، اگر چه این تمایل به این معنا نیست که افراد فارغ از خود هستند، بلکه در ارزیابی‌هایشان خیر مشترک و منافع جمعی را بیش از منافع شخصی ارجح می‌نهند. همسو با نتایج حاصل، محققان در پژوهش‌های متخلف اظهار داشته‌اند که در کل متغیرهای نوع تصور از حس شهروندی، نوع تصور از تکلیف شهروندی، نوع تصور از اهمیت شهرنشینی، نوع تصور از همنوایی با سایر شهروندان و نیز نوع تصورات شهروندان از فایده‌مندی خودشان، بر میزان رعایت اخلاق شهروندی اثرگذار است. در واقع این متغیرها به عنوان عوامل اثرگذار، نقش بسزایی در تبیین جامعه‌پذیری اخلاق شهروندی در راستای رعایت آن در تمامی عرصه‌ها و فضاهای شهری دارند. در سطوحی کلانتر نیز مسأله اخلاق و رعایت آن در شهر و به عبارتی دیگر رعایت اخلاق شهروندی، ارتباط نزدیکی با این موضوع دارد که نظام شهری تا چه اندازه شهروند پرور است و تا چه اندازه تلاش شده است به مردمان شهر شخصیت داده شود (19).

نتایج پژوهش همچنین نشان داد که تصور فرد از همنوایی با سایر شهروندان با رعایت اخلاق شهروندی ارتباط معناداری و مثبتی دارد. در تبیین نتایج حاصل می‌توان گفت که آگاهی شهروندی در نتیجه تجربه زندگی اجتماعی افراد و تعامل با دیگران در محیط اجتماعی و همچنین پایگاه اقتصادی و اجتماعی افراد که زمینه را برای گسترش تعاملات اجتماعی فراهم می‌کند باعث اطلاع و آگاهی افراد از تکلیف و وضعیت شهروندی آنان می‌شود. نتایج برخی پژوهش‌ها نشان داد تفاوت معنی داری بین میزان آشنایی و رعایت حقوق شهروندی در بین شهر نشینان مناطق توسعه یافته و کمتر توسعه یافته وجود دارد (20). لذا می‌توان گفت که گرایش‌های شهروندی به توسعه شهروندی یا توانمندیهایی

نیست و ارتباط میان این سه قلمرو، فرهنگ منحصر به فرد یک جامعه را تعریف می‌کند و هر فرهنگی، شهروند ویژه خود را می‌طلبد. برای مثال جامعه مدنی برای مصریان به معنای استقلال اقتصادی، برای آلمان به معنای استقلال سیاسی - اجتماعی و برای کشور دیگر، دارا بودن حق آزادی بیان است و برای مردمان انگلیسی و آمریکایی به معنای مشارکت مدنی می‌باشد و شهروند در این دو کشور به کسی گفته می‌شود که با شبکه‌های اجتماعی (نظیر انجمن‌ها، گروه‌ها، سازمان‌ها) در ارتباط هستند. شهروندی علاوه بر منابع، نیازمند بستری مناسب است که در آن جامعه مدنی قدرتمند، حضور مردم در عرصه‌های عمومی فعال و به تبع آن‌ها تمام ارکان جامعه در سرنوشت خویش سهیم هستند. وجود و فعالیت تشکل‌ها و نهادهای اجتماعی میانی زمینه لازم را برای رشد آگاهی از حقوق و به ویژه وظایف شهروندی فراهم می‌سازد. از این رو، اصلاح جامعه باید با بهبود فرصت‌ها برای افراد جهت آگاهی و عمل به حقوق و مسئولیت‌ها همراه شود، زیرا در عمل و کسب تجربه بسیاری از تضادها و تنش‌ها حل و زمینه برای پیوند افراد به یکدیگر و انسجام اجتماعی ایجاد می‌شود. در حقیقت، حضور و مشارکت در شبکه‌های جامعه مدنی، حس مسئولیت مشترک، مهارت‌های همکاری برای تلاش جمعی و در نهایت همبستگی در جهت توسعه جامعه را در پی خواهد داشت.

نتیجه‌گیری

تنظیم اصول اخلاق شهروندی همخوان با فرهنگ جامعه ما و سعی در نهادینه‌سازی آن در همه محیط‌های کاری یکی از الزامات اصلی دستیابی به توسعه در کشور است که در نهایت به ایجاد جامعه اخلاق مدار منتهی می‌شود. همچنین فرصت رقابت و برتری در عرصه بین‌المللی را در همه زمینه‌ها فراهم می‌کند و در نهایت آنچه در سازمان‌ها و جامعه به دست می‌آید، پیدایش جامعه‌ای اخلاق‌مدار است. رعایت اخلاق شهروندی در جامعه، راهکارهای تازه‌ای برای بهبود عملکرد مدیریت و اثربخشی بیشتر سازمان‌ها پیش می‌نهد. مدیران، جامعه و کارکنان با بهره‌گیری از منشور اخلاق شهروندی در سازمان‌ها تسهیل بیشتری در برآورده کردن انتظارات و انجام وظایف سازمانی خواهند داشت. یکی از مهم‌ترین پیامدهای رعایت اصول اخلاق افراد، کاهش رفتارهای ضد شهروندی است که از آن به‌عنوان تخریب‌گر سرمایه بالقوه و بالفعل سازمان می‌توان یاد کرد. رفتارهایی که برای آسیب‌زدن به سازمان گاه با قصد و نیت و گاه بدون اراده و آگاهی انجام می‌شود؛ اما نتایج یکسانی در تضعیف سازمان ایجاد می‌کند. همچنین شیوع رفتارهای ضد شهروندی باعث کاهش سرمایه اجتماعی موجود در جامعه می‌شود و این روند تخریب در جامعه با رفتارهای ضد شهروندی همچنان تداوم می‌یابد و آسیب‌های جدی بر پیکره تعاملات اجتماعی افراد جامعه وارد می‌کند و در نهایت از هماهنگی، همیاری و همکاری آنها در دسترسی به اهداف جمعی جامعه باز می‌دارد.

ملاحظه‌های اخلاقی

در این پژوهش با معرفی منابع مورد استفاده اخلاق امانتداری علمی رعایت و حق معنوی مولفین آثار محترم شمرده شده است.

سیاسگزاری

گروه پژوهش بر خود لازم می‌داند که از کلیه شهروندان عزیز که صمیمانه گروه پژوهش را در انجام این پژوهش یاری دادند، نهایت سپاس و قدردانی را به عمل آورد.

واژه‌نامه

1. citizenship ethics	اخلاق شهروندی
2. Ethical Behaviors	رفتارهای اخلاقی
3. Ethical culture	فرهنگ اخلاقی
4. Organizational Citizenships Behavior	رفتار شهروند سازمانی
5. Moral Norms	هنجارهای اخلاقی
6. Moral Values	ارزش‌های اخلاقی
7. Moral Duties	مسئولیت اخلاقی
8. Ethical Behaviors	رفتارهای اخلاقی
9. Ethical Climate	فضای اخلاقی
10. Ethics	اخلاق
11. Moral judgments	قضاوت‌های اخلاقی
12. Moral work atmosphere	جوکاری اخلاقی
13. Ethical decisions	تصمیم‌گیری‌های اخلاقی
14. Promoting morality	ترویج اخلاقیات
15. Code of Ethics	منشور اخلاقی

References

- Fathi S. (2016). Sociological analysis of observance of citizenship ethics in urban space. *Seventh-day Urban Sociological Studies*; 18(12):116-145.
- Hazrati M.(2015). The effect of servant leadership on organizational trust and empowerment of employees in public organizations [MA Thesis]. Tehran: University of Tehran. (in Persian).
- Çağlar E. (2011). An integrative model of justice perceptions, employee positive Mood States and Organizational Citizenships Behavior. [Master's thesis]. Ankara: Middle East Technical University.
- Dominique L. (2011). Citizenship. In: Zalta EN. ed. *The Stanford encyclopedia of philosophy*.USA: Stanford University.
- Hosseinpour M, Abadi Z, Nadi M. (2016). The relationship between organizational ethical culture and ethical decisions of managers and staff. *Ethics in Science and Technology*; 2(11): 95-104. (In Persian).

15. Mohammada J, Quoquabb F, Omarc R. (2016) Factors affecting organizational citizenship behavior among Malaysian bank employees: The Moderating Role of Islamic Work Ethic. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*; 224 (19): 562 – 570.
16. Alshibly M, AL- Nabulsi M. (2017). The impact of applying marketing service ethics on client's behavior: Applied study on Jordanian banks. *International Journal of Business and Social Science*; 8(10): 1-18.
17. Nizambin SH, Salahudina S, Baharuddina S, Muhammad S. (2016) The effect of Islamic work ethics on organizational commitment. *Procedia Economics and Finance*; 35(9): 582 – 590.
18. Al-Zahrani A. (2015) Toward digital citizenship: Examining factors affecting participation and involvement in the internet society among higher education students. *International Education Studies*; 8(12); 56-70
19. Fedai M. (2017) Ethical climate and organizational citizenship behavior. *International Journal of Human Resource Studies*; 7(1): 123-141 (In Persian).
20. Gholipour A, Yamchi H, Moradi A. (2015). The effect of organizational ethics and staffing. *Quarterly of Organizational Behavior Studies*; 3(4): 97-1120. (In Persian).
21. Hemmati R, Ahmadi A. (2015). Sociological analysis of the status of the culture of citizenship and its determinants. *Quarterly Journal of Welfare and Social Development Planning*; 10 (6): 185-143. (In Persian).
6. Dahlgren P. (2009). *Media and political engagement communication and democracy*. New York: Cambridge University Press.
7. Golparvar M, Javadian Z, Masaebi M, Alimardani S. (2012). Ethical climate and deviant behaviors and organizational citizenship behaviors: the motivational role of organizational justice and it's compensation. *Ethics in Science and Technology*; 7(4): 1-12. (In Persian)
8. Lotfi H, Mirza'i M. (2009). Urban management and its place in promoting citizen's rights. *Quarterly Journal of Human Geography*; 2(5):116-101. (In Persian).
9. Ghadiri M, Beshlideh K, Hashemi-Shykhshabani S, Moshkelani F. (2013). The relationship of ethical climate with job satisfaction organizational commitment and turnover intention in employee's of a governmental company. *Ethics in Science & Technology*; 8(2): 54-67. (In Persian)
10. Lu CS, Lin CC. (2014). The effects of ethical leadership and ethical climate on employee ethical behavior in the international port context. *Journal of Business Ethics*; 124(2): 209-223.
11. Huang CC, You CS, Tsai MT. (2012). A multidimensional analysis of ethical climate, job satisfaction, organizational commitment, and organizational citizenship behaviors. *Nursing Ethics*; 19(4): 513-529.
12. Tabarsa Gh, Esmaili-Givi MR, Esmaili-Givi H. (2012) Effective factors on organizational citizenship behavior in a military hospital. *Journal of Applied Psychology*. (In Persian).
13. Mohammadi A, Kermanshahi M, Ahmadian A. (2016). A study of social factors affecting adherence to citizenship ethics. Iran: 4th International Congress on Civil, Architectural and Urban Development... (In Persian).
14. Parboteeah KP, Chen HC, Lin YT, Chen IH, Lee AY, Chung A. (2010). Establishing organizational ethical climates: How do managerial practices work? *Journal of Business Ethics*; 97(4): 599-611.